

Ринок фінансових послуг

Єгоричева С.Б.,

кандидат економічних наук, доцент,
провідний науковий співробітник
Науково-дослідного центру
економічних досліджень
Полтавського університету
економіки і торгівлі

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ БАНКІВСЬКИХ ІННОВАЦІЙ

Досліджено досить нову для вітчизняної науки категорію “банківські інновації”. Наголошено на її відмінності від поняття “фінансові інновації”. Наведено авторське бачення сутності банківських інновацій у вузькому та широкому розумінні. Окреслено внутрішні та зовнішні причини виникнення банківських інновацій.

A rather new for the Ukrainian science category of banking innovations is analyzed in the article. Its difference from the concept of financial innovations is specified. The author's vision of banking innovations nature in the narrow and broad sense is given. The internal and external causes of banking innovations are outlined.

Ключові слова: банківські інновації, фінансові інновації, банківський продукт, банківська послуга, причини виникнення банківських інновацій.

Фінансовий сектор будь-якої країни, будучи дуже важливою для національної економіки, але специфічною сферою діяльності, розвивається на базі загальних закономірностей, властивих певному етапу еволюції суспільства. В сучасних умовах формування економіки знань, зростання ролі нематеріальних — інтелектуальних, креативних — факторів виробництва саме інновації стають основою розвитку в усіх сферах економічного й соціального життя. У найширшому розумінні вони є вдосконаленням способів і результатів діяльності людей, комплексним процесом створення, розповсюдження й використання нових продуктів і технологій для задоволення потреб, що змінюються під впливом багатьох чинників.

Інноваційний процес відбувається й у банківській сфері, причому особливо активно з 70-х років ХХ століття, чому сприяли декілька факторів: глобалізація економіки, дерегулювання фінансових ринків, посилення конкуренції у фінансовому секторі, удосконалення інформаційно-комунікаційних технологій. Запровадження інновацій у комерційних банках поступово стає систематичним явищем, каталізатором зростання індустрії фінансових послуг і формування нових сегментів фінансових ринків. Тому проблеми з'ясування сутності, форм прояву і причин виникнення банківських інновацій є актуальними як із теоретичної, так і з практичної точок зору, оскільки дають змогу розширити уявлення про механізми функціонування банківських систем, а отже, визначити напрями вдосконалення організації та управління діяльністю банківських установ.

Останнім часом інноваційна діяльність банків дедалі частіше стає предметом уваги вітчизняної та зарубіжної економічної науки, що пов'язано, певним чином, з аналізом причин світової фінансової кризи й пошуком шляхів виходу з неї.

© Єгоричева С.Б., 2010

Ринок фінансових послуг

Сьогодні вже зрозуміло: одним із факторів глобального економічного спаду було широке використання зарубіжними банками таких інноваційних фінансових продуктів і процесів, як сек'юритизація, іпотека з плаваючою процентною ставкою, субстандартна іпотека, облігації, забезпечені борговими зобов'язаннями, кредитні деривативи тощо. Оскільки процеси розвитку й ускладнення фінансових ринків неможливо зупинити, це обумовлює необхідність поглиблення досліджень у сфері банківських інновацій, які б надали орієнтири для пристосування систем банківського ризик-менеджменту до умов неспинного інноваційного розвитку, а також для запровадження й удосконалення пруденційного нагляду за банківською інноваційною діяльністю.

Різноманітні аспекти інноваційної діяльності банків розглядали у своїх працях такі українські та зарубіжні вчені, як І.Т. Балабанов, О.В. Дзюблюк, С.М. Козьменко, О.І. Лаврушин, М. Міллер, В.І. Міщенко, Ф.С. Мишкін, Л.О. Примостка, Дж. Сінкі, Т.С. Смовженко, П. Туфано, Е.А. Уткін та ін. Проте й донині в економічній науці залишаються дискусійними питання термінології банківських інновацій, їх змісту й багатоманітності форм прояву. Отже, метою статті є визначення сутності банківських інновацій як категорії, котра б відображала всі аспекти інноваційної діяльності комерційних банків, а також з'ясування основних причин їх виникнення в сучасній глобальній економіці.

Слід зауважити, що проблема банківських інновацій є досить новою для економічної науки пострадянських країн, яка тривалий час вивчала закономірності розвитку інноваційної діяльності тільки на основі науково-технічного прогресу й лише у сфері матеріального виробництва, залишаючи поза увагою аналогічні процеси у сфері послуг, у тому числі фінансових. Крім того, однією з перешкод у вивченні банківських інновацій, про що зазначають і зарубіжні вчені, є недостатність або навіть практична відсутність статистичних даних. Дослідження інновацій у сфері промисловості традиційно базуються на аналізі обсягів фінансування дослідних і конструкторських робіт, кількості оформлених патентів, звітності про інноваційно активні підприємства тощо. Стосовно фінансового сектору аналогічна інформація не відстежується.

Нарешті, відомо, що інноваційна діяльність суб'єктів господарювання активізується в умовах конкурентного середовища, розвинутих ринків, коли істотно зменшуються чи взагалі відсутні інші джерела розвитку. Дворівнева банківська система, яка функціонує на ринкових засадах, стала новим сектором економіки пострадянських країн, що потребував певного часу для становлення, оволодіння основами ведення банківської справи, формування конкурентного ринку й консолідації. І лише з початку 2000-х років банки почали вибудовувати стратегії, що враховували стрімкі зміни макроекономічного середовища, на яке особливо вплинула фінансова криза 1998 року. Інноваційність для багатьох із них стала одним із важливих факторів зростання, зміцнення конкурентних позицій, залучення й утримання клієнтів. Такі тенденції вже не могли залишитися поза увагою дослідників.

Ринок фінансових послуг

Зазначимо, що для характеристики інноваційних процесів, які відбуваються у банках, науковці паралельно використовують два терміни — “фінансові інновації” та “банківські інновації”, причому застосування першого більш характерно для західних учених. Враховуючи те, що банківська система є найважливішою частиною фінансового сектору економіки, а метою її діяльності — перерозподіл фінансових ресурсів і надання фінансових послуг, використання такого терміна є цілком виправданим. Водночас проведений нами аналіз праць зарубіжних та українських учених засвідчив, що ці поняття дуже близькі, однак не тотожні за змістом.

Так, лауреат Нобелівської премії М. Міллер визначає фінансові інновації як зміни у фінансових інститутах та інструментах¹. П. Туфано, професор Гарвардської школи бізнесу, вважає, що фінансові інновації — це створення й розповсюдження нових фінансових інструментів, а також фінансових технологій, інститутів і ринків; прикладами продуктивних інновацій він називає нові деривативні контракти, корпоративні цінні папери або нові форми інвестиційних продуктів, а процесних — нові способи розповсюдження цінних паперів, процесингу операцій тощо².

Цінний матеріал для аналізу надає створений у 1988 році американським науковцем Дж. Фіннерті перелік вдалих фінансових інновацій — так званий список Фіннерті, який включає чотири складові — цінні папери, фінансові процеси, фінансові інструменти й фінансові стратегії та рішення корпорацій³.

Автори навчального посібника “Міжнародні фінанси” визначають фінансові інновації як “нові фінансові інструменти та фінансові технології”⁴. Такої самої точки зору дотримуються й Г.В. Карпенко і А.П. Данькевич⁵. На думку В.Г. Федоренка, фінансові інновації являють собою процеси конструювання й запровадження в обіг нових фінансових інструментів, технологій фінансового інвестування⁶. У Фінансово-економічному словнику термін “фінансові інновації” взагалі віднесено лише до методів, які застосовуються підприємствами для здійснення операцій із новими видами фінансових активів чи нових операцій із наявними активами⁷.

Проаналізувавши вищенаведені визначення і приклади фінансових інновацій, можна дійти таких висновків: по-перше, вони мають стосунок і до певних елементів фінансової системи, які не є банками, — інших фінансових інститутів,

¹ Miller M.H. Financial Innovation: The Last Twenty Years and the Next // Journal of Financial and Quantitative Analysis. — December 1986. — P. 459–475.

² Tufano P. Financial innovation // Handbook of the Economics of Finance. — JAI Press, Inc., 2003. — P. 307–336.

³ Маршалл Дж. Ф., Бансал В.К. Финансовая инженерия: Полное руководство по финансовым нововведениям: Пер. с англ. — М.: ИНФРА-М, 1998. — С. 76, 77.

⁴ Міжнародні фінанси / За ред. О.М. Мозгового. — К.: КНЕУ, 2005. — С. 19.

⁵ Карпенко Г.В., Данькевич А.П. Фінансові інновації: питання теорії та можливості впровадження в економіку країни // Фінанси України. — 2008. — № 9. — С. 113.

⁶ Федоренко В.Г. Инвестознавство: Підруч. — 3-тє вид., доп. — К.: МАУП, 2004. — С. 207.

⁷ Загородній А.Г., Вознюк Г.Л. Фінансово-економічний словник. — Л.: Вид-во НУ “Львівська політехніка”, 2005. — С. 238.

Ринок фінансових послуг

фінансів корпорацій тощо; по-друге, під визначення фінансових інновацій підпадають інструменти, що не є банківськими продуктами — біржові контракти, акції, страхування; по-третє, фінансові інновації не охоплюють деякі сучасні сфери інноваційної діяльності банків — організаційно-управлінську, маркетингову, внутрішньобанківських технологій тощо.

Тому фінансові й банківські інновації, якщо використовувати математичні терміни, можна представити множинами, що перетинаються. Зміст їх перетину формують нові або вдосконалені банківські продукти й послуги, які надають споживачам переваги в дохідності, ліквідності, зменшенні ризиків, повніше задовольняють інші фінансові потреби клієнтів. Саме їх можна назвати й фінансовими, і банківськими інноваціями. Отже, ключовою категорією дослідження інноваційної діяльності банків, на наш погляд, є банківські інновації, а фінансові виступають одним з їх конкретних видів. Звуження кола банківських інновацій лише до фінансових не дає можливості надати комплексне визначення цієї категорії, у повній мірі охарактеризувати причини їх виникнення й фактори впливу.

Враховуючи дискусійність самого поняття інновації, а також нетривалий період досліджень банківської інноваційної діяльності, можна констатувати, що у вітчизняній науці ще не сформувалося загальноприйняте визначення категорії “банківські інновації”. Відповідний термін відсутній в Енциклопедії банківської справи України й фінансово-економічних словниках. Проте у вітчизняній літературі існують деякі визначення цього поняття. Так, О.А. Кириченко і В.І. Міщенко зазначають: “Як синтетичне поняття банківська інновація, або сукупність нових банківських продуктів і послуг, — це результат діяльності банку, направленої на отримання додаткових доходів у процесі створення сприятливих умов формування й розміщення ресурсного потенціалу з допомогою нововведень, які сприяють отриманню прибутку клієнтом”⁸. Автори навчального посібника “Стратегічний менеджмент банку” вважають, що поняття інновації стосується такого нововведення у будь-якій сфері функціонування банку, яке має позитивний економічний або стратегічний ефект (приріст бази клієнтів банку, збільшення частки ринку, скорочення витрат на проведення будь-якого виду операцій тощо)⁹.

Цікаві думки наведено й у працях російських науковців. Так, Е.А. Уткін вважає, що банківські інновації є процесом постійного оновлення різних сторін діяльності банку, який, у тому числі, здійснюється на основі аналізу досягнень конкурентів¹⁰. І.Т. Балабанов визначає банківську інновацію як реалізований у формі нового банківського продукту або операції кінцевий результат інноваційної діяльності банку¹¹.

⁸ Кириченко О.А., Міщенко В.І. Банківський менеджмент. — К.: Знання, 2005. — С. 768.

⁹ Козьменко С.М., Шпиг Ф.І., Волошко І.В. Стратегічний менеджмент банку: Навч. посіб. — Суми: ВТД “Університетська книга”, 2003. — С. 302.

¹⁰ Уткін Э.А. Стратегический менеджмент: способы выживания российских банков. — М.: Фонд Экономического Просвещения, 1996. — С. 76.

¹¹ Банки и банковское дело / Под ред. И.Т. Балабанова. — СПб.: Питер, 2005. — С. 206.

Ринок фінансових послуг

Водночас слід зауважити, що досить часто банківські інновації фактично розглядаються лише з точки зору впровадження інформаційно-комп'ютерних і телекомунікаційних технологій у сферу банківництва¹². На нашу думку, це є наслідком застосування традиційного уявлення про інноваційну діяльність, що тривалий час пов'язувалася лише з науково-технічними розробками. Сьогодні методологічні підходи кардинально змінюються, практичним відображенням чого є суттєва трансформація положень одного з основних міжнародних документів у сфері інновацій — Керівництва Осло. Тому не можна не погодитися з думкою В.О. Берегового про те, що “під банківськими інноваціями слід розуміти вдосконалення, оновлення напрямів та інструментів діяльності банку, тобто не лише технічні або технологічні нововведення в області банківських або інформаційних технологій, а й будь-які зміни, що поліпшують якісну основу відтворення банківських послуг, зокрема фінансові інновації, структурне вдосконалення”¹³.

Аналіз наукового доробку у сфері досліджень банківських інновацій дає підстави говорити про доцільність їх визначення у вузькому та широкому розумінні. Вузьке значення відображатиме інноваційні характеристики банківських продуктів і послуг як кінцевого результату діяльності банку. Важливість виділення цього поняття полягає в тому, що саме продуктові інновації становлять основний обсяг поточної інноваційної діяльності банку. Банківські інновації в широкому розумінні повинні відображати всі можливі аспекти інноваційної діяльності кредитно-фінансових інститутів.

Разом із тим, для характеристики банківських інновацій у вузькому значенні слід з'ясувати, що розуміють під банківським продуктом і послугою. У науковій літературі це питання залишається дискусійним, адже існують різноманітні точки зору на зміст і співвідношення цих понять, які проаналізовано в ряді праць¹⁴.

З огляду на сучасні функції та роль банківських установ у ринковій економіці можна стверджувати, що результатом їх діяльності є надання економічним суб'єктам послуг із перерозподілу ресурсів, ризиків, інформації і здійснення розрахунків. Тлумачний словник української мови визначає послугу як дію, вчинок, що дає користь, допомогу іншому. Отже, під банківською послугою слід розуміти процес і корисний ефект цілеспрямованої діяльності банківських працівників, який полягає у задоволенні існуючої потреби клієнта, пов'язаної з грошовими ресурсами (депозитні послуги, розрахунково-касові, кредитні, факторингові, довірчі, консультаційні, управління багатством тощо).

¹² *Муравьева А.В.* Банковские инновации: факторный и структурный анализ информационных технологий // Банковские услуги. — 2004. — № 9. — С. 2—37.

¹³ *Береговой В.А.* Инновации на финансовых рынках в условиях глобализации экономики // Инновация. — 2005. — № 2. — С. 39.

¹⁴ Див.: *Дзюблюк О.* Ринок банківських послуг: теоретичні аспекти організації і стратегія розвитку в Україні // Банківська справа. — 2005. — № 3. — С. 40 — 52; *Иванов А.Н.* Банковские услуги: зарубежный и российский опыт. — М.: Финансы и статистика, 2002. — С. 9—21.

Ринок фінансових послуг

Поняття “банківський продукт” увійшло в банківську термінологію, на наш погляд, разом із запровадженням ідеології та практики маркетингу, коли банки почали формувати “продуктовий ряд”, говорити про “продаж продуктів”, розвивати “канали збуту продуктів”. Далася взнаки і стрімка “індустріалізація” банківської справи, що означає підвищену технологічність, масовість, стандартизацію обслуговування. З цієї точки зору, банківський продукт можна визначити як конкретну форму, один із багатьох варіантів задоволення певної фінансової потреби клієнта, що виділяється на основі важливих для споживчого вибору параметрів — механізму, умов, ціни, строків тощо.

Таким чином, реалізація банківського продукту у процесі обслуговування означає отримання клієнтом банківської послуги. У свою чергу, надання послуги є неможливим без наявності певного спектра банківських продуктів. Створення нового банківського продукту відбувається в межах існуючої або нової банківської послуги, а поява нової послуги викликається новими фінансовими потребами різних груп клієнтів.

З’ясовуючи сутність банківських інновацій, обов’язково слід урахувати специфіку процесу їх розробки й необхідність дотримання вимог законодавства, що регулює банківську діяльність. В умовах промислового виробництва створення інноваційних продуктів відбувається в результаті здійснення науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт, проведення яких майже не характерно для банків. Проте в економічній науці вже існує термін, яким можна охарактеризувати процес формування нових банківських продуктів і послуг, — банківський інжиніринг.

Слово “інжиніринг” походить від латинського *ingenium* — винахідливість. Як вид діяльності він включає різнопланові інженерно-консультаційні послуги. За аналогією Ю.С. Масленченков зазначає, що “інжиніринг банківських продуктів — це набір методів і прийомів, що використовується для розробки банківського продукту”¹⁵. Український економіст О.П. Ковальов надає розширене визначення: “Банківський інжиніринг як економічне поняття відображає, з одного боку, процес проектування, розробки і практичної реалізації конкурентоспроможних інноваційних банківських інструментів, продуктів і бізнес-процесів, з другого — віртуозне володіння методом системного підходу до економічних процесів у площині творчого пошуку й розв’язання актуальних проблем банківської практики”¹⁶.

Говорячи про необхідність відповідності інноваційних банківських продуктів і послуг вимогам банківського законодавства, слід мати на увазі, що діяльність банків як фінансових установ є об’єктом суворого державного регулювання. Це пов’язано із соціально-економічною значущістю банківської діяльності для стабільності й розвитку національної економіки. Тому невід’ємною складовою

¹⁵ Масленченков Ю.С. Финансовый менеджмент банка: Учеб. пособ. для вузов. — М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2003. — С. 56.

¹⁶ Ковалев А. Банковский инжиниринг — новый мир финансов // Финансовый директор. — 2007. — № 2. — С. 55.

Ринок фінансових послуг

процесу банківського інжинірингу має бути експертиза продуктів, які планується запроваджувати, на відповідність національним законодавчим та інструктивним нормам.

Узагальнюючи викладене й ураховуючи загальні підходи до сутності інновацій, можна надати таке визначення банківських інновацій у вузькому значенні: це запровадження нових або істотно вдосконалених банківських продуктів і послуг, які відповідають існуючим або потенційним фінансовим потребам клієнтів, власним інтересам банку й вимогам банківського законодавства, надають зацікавленим сторонам додаткові вигоди та є результатами банківського інжинірингу.

Утім, створенням продуктивних інновацій банківська інноваційна діяльність не обмежується. Як і будь-які інші суб'єкти господарювання, що діють у конкурентному середовищі, банки намагаються поліпшити, оптимізувати власну діяльність, застосовуючи інновації у сферах технологій, організації бізнес-процесів, стратегічного управління, маркетингу тощо.

Нові технології, як сукупність способів перетворення ресурсів на заданий результат — продукт, змінюють механізм здійснення банківських операцій. Можна сказати так: якщо продуктові інновації визначають зміст відносин “банк — клієнт”, то процесні установлюють якість цих відносин. Основними ознаками, що формують цю якість, є оперативність надання послуги, зручність, економічність процесу продуктоутворення для споживача й самого банку. Банківські технологічні інновації тісно пов'язані з продуктовими, оскільки, з одного боку, створюють умови для появи нових банківських продуктів (наприклад, мобільний зв'язок — мобільний банкінг — оплата послуг із допомогою мобільного телефону), з другого — удосконалюють, надають нових характеристик існуючим продуктам (дистанційне відкриття депозиту через інтернет).

Організаційно-управлінські інновації в сучасних умовах характерні для будь-якого бізнесу і спрямовані на виявлення, мобілізацію й активізацію ключових ресурсів і компетенцій банку, які не можуть бути просто відтворені конкурентами. Організаційні й маркетингові нововведення мають особливе значення для банків, оскільки результатом їх діяльності є досить однорідні продукти, а продуктові інновації, що виникають, дуже швидко проходять шлях типізації, тому, щоб привернути увагу споживачів, банкам необхідно відрізнитися і в якихось інших аспектах.

Організаційні інновації, на наш погляд, покликані розв'язувати суперечність між необхідністю у чіткій регламентації та максимальній формалізації банківських бізнес-процесів для зниження операційних, юридичних, репутаційних ризиків та потребою в адаптації банків до змін ринкового середовища. Проте ці інновації рідко бувають характерними лише для банків, вони активно запозичуються кредитно-фінансовими установами з інших сфер суспільної діяльності і творчо адаптуються до умов банківництва (система управління якістю, реінжиніринг бізнес-процесів, система управління взаємовідносинами з клієнтами, бюджетування, контролінг, нові прийоми реклами тощо).

Ринок фінансових послуг

Отже, банківські інновації в широкому розумінні можна охарактеризувати як процес створення додаткової цінності для клієнтів, працівників і власників банку шляхом внесення якісних змін в усі сфери його діяльності — продукти, послуги, процеси, бізнес-моделі і стратегії, що стали результатом практичної реалізації нових ідей, знань і стороннього досвіду.

Теоретичне визначення змісту категорії “банківські інновації” створює передумови для розробки заходів щодо організації й управління процесом інноваційної діяльності в комерційних банках. Проте не менше значення має й з’ясування причин виникнення банківських інновацій, які певним чином відрізняються від загально-відомих передумов здійснення інноваційної діяльності.

Найголовнішою внутрішньою причиною інноваційності є необхідність забезпечення прибуткової діяльності банку, причому не лише у короткостроковій, а й у довгостроковій перспективі, що в умовах ринкової економіки залежить від інтенсивності конкуренції в конкретній сфері господарства: монополія або олігополія дають можливість одержати достатній обсяг доходів і від роботи з традиційними продуктами звичними методами. Зовсім інша ситуація складається на сучасному фінансовому ринку, де зниження вхідних бар’єрів унаслідок лібералізації, дерегулювання, зміни психології й уподобань споживачів, дії інших чинників призвело до істотного збільшення числа учасників, які пропонують субститутити банківських продуктів, що часто мають навіть вищу споживчу цінність.

В умовах інтенсивної нецінової конкуренції вирішальним фактором стає спроможність банківської установи генерувати нові потоки доходів за рахунок упровадження інноваційних продуктів, високої якості обслуговування клієнтів, що забезпечується саме реалізацією інноваційних рішень, що відрізняє банк від його конкурентів. Виведення на ринок інноваційних продуктів, які відповідають суспільним потребам, означає створення для суб’єкта господарювання ситуації інноваційної монополії, яка дає змогу отримувати “інноваційну ренту” за рахунок або збільшення ціни на новий продукт, або охоплення більшого ринкового сегменту.

Разом із тим, слід відзначити певну обмеженість можливостей підвищення тарифів на інноваційні банківські продукти у зв’язку з особливостями формування попиту на них. Банківські продукти взагалі, а інноваційні — тим більше, є складними для розуміння, їх зв’язок із грошима насторожує клієнтів, тому для стимулювання попиту доцільно первісне встановлення тарифів на рівні аналогів чи навіть нижчому. Подальше підвищення попиту само по собі збільшує доходи банку і створює умови для певного зростання тарифів.

Іншим способом збільшення прибутковості банківської діяльності є підвищення операційної ефективності, що в сучасних умовах уже не може бути результатом лише економії на ресурсах, а потребує запровадження процесних (технологічних і управлінських) інновацій, яке допомагає знизити витрати на виконання певних операцій із одночасним поліпшенням якості обслуговування. Процесні

Ринок фінансових послуг

інновації дають змогу поліпшити фінансові результати банку і за рахунок підвищення продуктивності праці й запровадження таких послуг, надання яких було б неможливим без перебудови банківських процесів.

Усе вищезазначене підтверджує й доповнює висновок Дж. Сінкі про те, що “інновації у сфері фінансового та банківського обслуговування викликані необхідністю отримувати прибуток в умовах конкурентної боротьби”¹⁷.

Наступною внутрішньою причиною появи інновацій, утім, пов’язаною з першою, можна вважати необхідність дотримання банками вимог державного регулювання банківської діяльності, спрямованого на забезпечення стабільного й надійного функціонування банківської системи шляхом контролю ризиків, що беруть на себе комерційні банки як фінансові посередники. Однак обмеження ризиків, вимоги забезпечення адекватності капіталу, підтримання достатнього рівня ліквідності тощо зменшують можливості банків щодо генерування доходів. Певною спробою розв’язати цю проблему і стало створення банками фінансових інновацій, приклади яких наведено у виданнях різних років фундаментальної праці Ф.С. Мишкіна “Економіка грошей, банківської справи і фінансових ринків”. Так, у США резервні вимоги й обмеження розміру процентів за банківськими депозитами, введене для стримування конкуренції, викликали свого часу появу таких інновацій, як євродоларові депозити, банківські комерційні папери, наурахунки, рахунки автоматичного перерахування коштів, свіп-рахунки та взаємні фонди грошового ринку. Дотримання вимог щодо адекватності капіталу при одночасному розширенні кредитної діяльності банки досягли шляхом запровадження сек’юритизації, що передбачала перенесення позичкових активів на позабалансові рахунки.

Іще однією внутрішньою причиною інноваційної діяльності банків є, на наш погляд, їх бажання створити й підтримувати імідж сучасного динамічного інституту, який чутливий до змін потреб клієнтів, зацікавлений у розв’язанні їхніх фінансових проблем, забезпечує комфортне й доступне обслуговування. Відомо, що імідж і довіра є дуже важливими для банків, а в наш час суспільна свідомість формується під впливом кардинальних змін у характері сучасної економіки, особливою рисою якої є саме інноваційність. Водночас інноваційні рішення формують нематеріальні активи банку, означають розвиток його власних компетенцій і людського капіталу, що є привабливим для потенційних інвесторів.

Зміни факторів зовнішнього середовища також створюють умови для появи банківських інновацій. Щоб успішно працювати, банкам необхідно враховувати й використовувати у своїй діяльності такі глобальні тренди, як створення економіки знань, формування її мережевої структури, розвиток інформаційно-комунікаційних технологій, постійне скорочення життєвих циклів продуктів тощо. Всеохоплюючий

¹⁷ Сінкі Дж. *мл.* Управление финансами в коммерческих банках: Пер. с англ. 4-го перераб. изд. / Под ред. Р.Я. Левиты, Б.С. Пинскера. — М.: Catallaxy, 1994. — С. 810.

Ринок фінансових послуг

вплив на еволюцію банківської індустрії останні кілька десятиліть справляє розвиток комп'ютерних і телекомунікаційних технологій, що істотно знижують вартість проведення фінансових операцій, спрощують і прискорюють отримання достовірної інформації з фінансових ринків, зменшуючи їх інформаційну асиметрію, створюють можливості для надання послуг, які раніше були недоступними.

Наприкінці ХХ ст. важливою причиною виникнення банківських інновацій стало посилення невизначеності й мінливості економічної ситуації, що проявляється у підвищеній волатильності курсів валют і цінних паперів, процентних ставок тощо. Кардинальна зміна світової валютної системи в середині 1970-х років призвела до зростання ризикованості операцій на фінансових ринках, що потребувало появи фінансових інструментів та інноваційних технологій для зменшення й хеджування цих ризиків. Тож протягом 1970-80-х років з'явилися валютні і процентні деривативи (форварди, ф'ючерси, опціони), валютно-процентні свопи, контракти й цінні папери з плаваючими процентними ставками, структуровані цінні папери, пізніше — кредитні деривативи, які дали змогу клієнтам не лише страхувати фінансові ризики, а й використовувати їх зі спекулятивною метою, а банкам — ефективніше управляти пасивами та активами. Було розроблено й інноваційні системи оцінки ризиків (наприклад, Risk Metrics американського банку JP Morgan).

Нарешті, слід зважати й на таку важливу причину розробки банківських інновацій, як кардинальні зрушення у структурі й характері потреб споживачів фінансових послуг, які відбуваються в останні десятиліття. Відомо, що специфіка роботи банків полягає в тісному переплетінні інтересів кредитних інститутів та їхніх клієнтів, тому для успішної діяльності на сучасному ринку банки повинні чутливо реагувати на будь-які тенденції змін у клієнтській базі (демографічні, освітньо-культурні, матеріальні тощо), пропонуючи нові продукти й технології обслуговування.

Поняття “середньостатистичного” клієнта, на якого був розрахований знеособлений стандартизований продукт, відходить у минуле. Поступове зростання загального рівня добробуту веде до того, що клієнти ладні навіть оплачувати послуги за збільшеними тарифами за врахування індивідуальних потреб, вищу якість, персоналізацію й комфортність обслуговування, і це відкриває перед банками широкі перспективи запровадження інновацій. Найсучасніші банківські продукти стають елементом престижу, частиною демонстраційного споживання. Водночас банківський ринок перетворюється на більш фрагментований, на нього залучаються нові групи споживачів, які раніше не викликали зацікавленості банків.

Підбиваючи підсумки, зазначимо, що сьогодні успішність роботи банківських установ на фінансовому ринку великою мірою залежить від їх спроможності адаптуватися до змін зовнішнього середовища шляхом інноваційних перетворень. Водночас банківські інновації, будучи складною багатоаспектною категорією,

Ринок фінансових послуг

поки не знайшли належного теоретичного відображення в економічній науці. Вітчизняні вчені досліджують переважно інноваційні процеси у виробничих галузях, тому виявлення закономірностей і тенденцій інноваційної діяльності банків залишається актуальним завданням.

Враховуючи різноманітність форм прояву банківських інновацій, ми пропонуємо розглядати їх у вузькому розумінні — як створення нових або вдосконалених продуктів і послуг — та в широкому — як увесь комплекс якісних змін, що відбуваються в діяльності банків і спрямовані на підвищення її ефективності. Основними характерними рисами банківських інновацій вважаємо новизну, відповідність потребам зацікавлених сторін, надання останнім певних додаткових переваг та адекватність вимогам банківського регулювання. Тому вчасним заходом, на нашу думку, має бути організація з боку Національного банку України моніторингу інноваційної діяльності банків і контролю її здійснення.

Проведена систематизація причин виникнення банківських інновацій дає змогу чіткіше охарактеризувати фактори, які впливають на ступінь інноваційної активності банків і визначення її напрямів, що сприятиме більш обґрунтованому вибору ними стратегій свого інноваційного розвитку.

